

TÁBOR BÉLA

KÍSÉRTÉS ÉS BŰN

Az egyetemes terápia alapja: a kérdezés.

A lét alapkérdése: hogyan nézünk szembe a szenvedéssel? Buddha és Krisztus.

A szenvedés: az a válasz, amit egyéni létem kérdésére a lét adott? Vagy inkább az a válasz, amit egyéni létemmel a lét kérdésére adtam?

1961-ben ezt írtam: „A szenvedés (válasz) fellazítása nem mindig a szenvedésnek (válasznak) ’bűnnel’ (ősbűnnel) való tagolása?”

A „bűnt” utólag kijavítottam „kísértésre”. De a pneumato-terápiai gyakorlat azt mutatja, hogy a pszichikus megbetegedéseknél vagy kríziseknél egy ezzel ellentétes folyamat történik: a beteg a „kísértést” „korigálja” „bűnre”. Más szóval: a felejtés torzító mechanizmusa bűnnek láttatja azt is, ami csak kísértés volt. Ez felveti a kérdést: mi a valóságos kapcsolat kísértés és bűn között? (Kísértés és bűn viszonya: a pneumatoterápia egyik alapkérdése, sőt, magának az alapkérdésnek – logosz és daimón viszonyának – legközvetlenebbül alkalmazható aspektusa. Plasztikus példák: Kierkegaard és Karamazov Iván!)

A kísértés a személyiség konstituens eleme. Az a nárcisztikus – tehát individuációs – pólus, ami a Sz=E azonosságot élővé, a személyiséget egyéniséggé, vagyis valóságos személyiséggé teszi. Azt mondhatnánk: ahogy Böhme „das Böse in Gott”-ról beszél, beszélhetünk „die Sünde in Gott”-ról is. Ez a „Sünde in Gott”: a kísértés mint a személyiség önmagának ellenálló nárcisztikus pólusa. Mint ahogy a „Böse in Gott” nem morális kategória, a „Sünde in Gott” sem az. Az előbbi az a pólus, amely az isteni erő feltétele; az utóbbi az a pólus, amely az isteni megismerése, a logoszé: a kérdések forrása Istenben – Isten szüntelen fellazítja önmaga létét. Talán azonosítható a nihillel is Scotus Eriugena értelmében.

És ez egyben válasz lehet arra a régi kérdésre is: nem ateizmus-e az a feltevés, hogy Isten „nem felelős a bűnért”. (Jób!)

A beteg tehát jól érzi, hogy összefüggés van kísértés és bűn között, de nem érzi, hogy ez az összefüggés egyetlen borotvaél: és az értelme éppen az, hogy ez a borotvaél híd legyen.

A bűnnek azt az eleve spiritualizáltságát, amit a kísértés jelent – ez a paradox fogalmazás talán legalább arra jó, hogy rávilágítson kísértés és pillanat (=jelenlét!), bűn és idő, büntudat és múlt (illetve a büntetés-igénnyel együtt múlt és jövő) kapcsolatára –, a legkevesebben bírják egyensúlyérzékkel.

A kísértés a bűn ellentéte, vagy pontosabban ahhoz a struktúrához tartozik, ami a bűn ellentéte. Mert „tárgynak lenni bűn”, és egy olyan egzisztencia, amely mellőzi a kísértést, amely érzéketlen iránta: tárgyi egzisztencia.

Közös gyökérből fakad ez a személy félreismerhetőségével: a közös gyökér a krisztológiai problémakör.

Mit jelent akkor a „Mi atyánk”-nak az a kérése, hogy „ne vigy minket a kísértésbe”? (Mi az eredeti szó? Nem ער הרע [JÉCER HARA = „a rossz ösztön”? Vagy ניסיון [NISZAJON=próba, kísérlet, kísértés]? A folytatás mindenesetre: „hanem szabadíts meg a gonosztól”!) Hiszen a kísértés még a nő megteremtése előtt jelen volt a „fa” és a hozzá fűződő tilalom formájában. Mivel az Újtestamentum az Ótestamentumhoz kapcsolódik, ez az utalás nem lehet közömbös. A létértelmezés a bűnbeesés-mítosz óta sok új elemmel szintetizálódott ugyan, de ugyanannak a szimbólumnak sugárkörében maradt, sőt ez a kibontott szimbólum, illetve szimbólumrendszer – tehát a bűnbeesés mítosza – éppen az őskereszténységben jutott olyan centrális szerephez, amilyenre a judaizmuson belül még nem volt példa.

A bűnbeesés mítoszában – értelmezésünk szerint – az eredeti kísértés, az őskísértés maga az őskérdés („prelogikus” őskérdés) volt; ennek szimbólumaként fogjuk fel a fát. A prelogikus ősválasz szimbólumát a maszkban jelöltük meg, a válasz lényegét pedig a szenvedésben. Erre a maszkra utalt a mítoszban a fügefalevél, illetve negatív a „meztelenség” mint a „szégyellni való”. De van az ősmítoszban még egy idetartozó mozzanat, ami egyszerre utal a kísértésre is, a szenvedésre is, a maszkra is, a meztelenségre is, a bűnre is, az individuációra is, a szexualitásra is, az időbeli létre, illetve a halálra és a nemzedékek szukcessziójára is: ez a kígyó, amely a héberben varázslatot is jelent, és amely – a szó értelmezésének megfelelően – ravaszabb és meztelenebb minden mezei állatnál. A „fa” kérdése után a növényi kísértőt az állati kísértő követi; a közkeletű értelmezés szerint nem is a fa a kísértő, hanem csak a kígyó – a folyton vetkőző, vedlő, meztelenedő (és mégsem meztelen) kígyó-varázslat, a „bűvölő-kígyó” – a daimón. (Az örök kérdés, az elszigetelt kérdés?)

A növényi kísértő még predaimonikus (az őskérdés tehát nemcsak prelogikus, hanem predaimonikus is, az ősválasz már eleve daimonikus, csak prelogikus!), mert még lélek-előtti. A kígyó az állati = a lelki (animális) megjelenése az ember dialogikus szférájában. Ez már önmagában véve közelebb viszi a kísértést a bűnhöz; a daimonikusnak már van szava: a kígyó olyan kísértés, amelynek hangját már lehetetlen meg nem hallani. Nem pusztán létevel kísért, mint a fa, hanem varázsszavával is (שׁוּן [NAHAS = kígyó, varázsló])!

Nem újszerű a feltevés, hogy a „Mi atyánk” imája a kígyóra vonatkozik: tarts távol minket a kígyótól, „ne vigy minket” a „bűvölő” bűvkörébe, „a kísértésbe”, hanem „szabadíts meg a gonosztól”. A közkeletű teológiai értelmezés szerint a kígyó maga a gonosz, és a naasszenusok ezt a gonoszt állítják világképük centrumába.

A Genézis 3. fejezetének centrumában a nő és a kísértő (a „bűvölő-kígyó”) kapcsolata áll. A kísértő az átok szerint nem emelkedik többé a magasba, a földhöz (אָדָמָה [ADAMA], földanya) tapad, illetve „port eszik” – azt a port, amiből az ember vétetett. Magna Mater, Gaia, Ödipusz, idő!

A farkába harapó kígyó mint a („ciklikus idő”, illetve) végtelenség szimbóluma, és a tekergő és vedlő kígyó mint a „haladó” időé, a lineáris időé, az individuumok (maszkok) változásáé.

Farkába harapó kígyó: a samsara szimbóluma!

Vajon nem a kísértés radikalizálása-e az evangéliumban az az ima, hogy „ne vigy minket kísértésbe”? Mint tudjuk, a krisztianizmus *lényegi* intenciója, hogy radikalizálja a judaizmust (és a kereszténység, amely elejti ezt a radikalizálást egy másfajta, alacsonyabb szintű – és egyoldalúbb? – szinkretizmus javára, *ebből* a strukturális szempontból visszaesést jelent a nem-radikalizált judaizmusba); azt is láttuk, hogy maga a logosz-inkarnáció többek között éppen a személyiséghez tartozó kísértés radikalizálása (v.ö. Philónnal kapcsolatos interpretációnkkal!). Maga az ima már amúgy is, lényegénél fogva is, magában rejt egy kísértő mozzanatot; és az ima ott csúszik le a babonába, ahol lecsúszik a kísértés borotvaél-hídjáról, hogy mágikusan „ostromolja az eget” (F. Rosenzweig). Mágia-egyéni akarat (illetve önkény)–bűn összefüggésláncolata!

A „Mi atyánk”-ban az imának ez a kísértés-mozzanata is radikalizálódik. Egyik mondata így hangzik: „legyen meg a te akaratod”; másik mondata viszont így: „ne vigy minket a kísértésbe”. Az előbbivel szemben ez már tartalmilag kérdés, vagyis azt a

kívánságot tartalmazza, hogy Isten korlátozza szabad akaratát. De van benne egy feltűnőbb elem is : hiszen Isten a teremtés után *már a kísértésbe vitte az embert.*

Isten a teremtés után (és ez talán az első „után”) már kísértésbe vitte az embert, a jó és rossz tudása fájának elültetésével (az Éden közepén!) és a hozzá kapcsolt tilalommal. Ez a kísértő fa a mi értelmezésünk szerint a prelogikus őskérdés, amelyre a maszkkal (fügefalevéllel) szimbolizált szenvedés a prelogikus ősválasz. Az ősmítosz szerint a prelogikus ősválasz abban nyilvánult meg, hogy „megnyilatkoznak szemeik és észrevevék, hogy meztelenek”; az ősválaszból fakadt első cselekedet pedig az volt, hogy „fügefalevelet aggattak össze és körülkötőket csináltak maguknak”. A válasz tehát már itt is rejtőzés volt (maszk mögé), majd az első emberpár *teljesen* elrejtőzött (Isten elől).

Az ősválasz: a rejtőzés! (A maszk ennek csak – egyik – szimbóluma.) Rejtőzés és maszk. Rejtőzés és (modern) művészet. Avantgárd viszonya a kérdéshez és válaszhoz, illetve a rejtőzéshez!

A szenvedés abból állt, hogy Isten szavára „megfélemlt” Ádám, „mivelhogy meztelen”. Isten első kérdése az elrejtőzött emberhez szólt: „hol vagy?” De *Isten* első kérdése már a második kérdés, amely az *emberhez* szól; az első a bűvölő kígyóé volt: „csakugyan azt mondta Isten, hogy ne egyetek a kert minden fájáról?” Ez a varázsló-kérdés (és folytatása: a „magyarázat”) – egyszóval a kígyó szava, vagy a varázsszó köti össze a kísértés borotvaél hídját a bűnnel. A kísértésnek ezt a második hatványát először is a *szó*, a *megszólalás*, a *szóhoz* jutás különbözteti meg a fa néma kísértésétől és néma kérdőjelétől. Másodszor az, hogy az örökké-növekvő (fa) helyett az örökké-vedlő (örökké vetkőző), „legmeztelenebb és legravaszabb” (fallikus) kígyó a szimbólum. Harmadszor: hogy kérdése már mintha álkérdés volna: olyat kérdez, amit ő is tud, Éva is tud, de kétkedő hangsúllyal (a fellazítás helyett!); és olyat, amire nem ő vár választ (mert Éva választ már amúgy is tudja), hanem saját maga válaszol (cáfolva Éva választát).

A bűnbeesés-mítosz nem ér véget a Genézis 3. fejezetében: folytatódik a negyedikben is, az első gyilkossággal, sőt az egész fejezet erről szól, a Lamech-rész is. Érdeemes volna megvizsgálni, milyen összefüggésben van ezzel az ötödik fejezet, a nemzetségi táblázatba sűrített mítoszhalózat. Ezt a 6–8. fejezetben az özönvíz követi! 9. fejezet: szövetség (az új aión?), de ugyanitt – az előző aión(?) testvérgyilkossága után az újabb bűn: Kham szimbolikusan jelzett kísérlete arra, hogy kasztrálja apját (megfelel Kronosz–Uranosz mítoszának?)

Genézis 3,16® 4,7. „A bűn leskelődik ajtód előtt” = kísértés. („Rád van vágyódása, de te uralkodj rajta”) Kimondja a kísértés és bűn kapcsolatát! (4,7!)

Káin földműves volt. ἡδονή [ADAMA]: földanya? Gaia és Uranosz.

Ábel juhok pásztora lett. A megszelidített állatok, a féken tartott lelki (animális) erőik őre? Aki féken tartja a daimónt, a kísértést?

Másrészt: Káint a növényi léttel („fa”), Ábelt az állattal („Kígyó”) hozza kapcsolatba a mítosz.

Káin és Kronosz! Áttolás fiúról (elsőszülöttről) testvére?

Káin Ádám elsőszülött fia, de Ádám nem áldozza fel, noha az orientális kultuszokban „az elsőszülött Istené” (Eliade); sőt, Isten nem is fogadja el Káin áldozatát. Ezzel szemben Káin „feláldozza” Ábelt – és „átkozott lesz a föld, amely befogadta Ábel vérét”.

Káin az első, növényi kísértő („a fa”) kultivátora lesz, a növekedése. Káiniták! Káin „a jó és rossz tudása fájának gyümölcse”? Ádám és Káin azonossága? Káin és Kronos? Pelops mítosza!!!

Káin a kérdező? A hagyományból kilépő folytatás, a hagyomány megtagadásának hagyománya? Hagyomány és engedelmesség! Káin városokat alapít! A civilizáció őse? Avantgárd?

Biblikus antimoralizmus: Káin és Jób! („Hétszeres bosszú azért, aki Káint megöli” – és Jób, az istenkáromló mintakép legyen Jób barátai számára, akiknek minden szava Isten dicsőségét zengi!)

Az élő etika feladata: a bűn demoralizálása, ami egyértelmű a morál demoralizálásával. A morál spiritualizálásával = etizálásával!

A bűn demoralizálása: teljes realitásának tudomásul vétele – a morális értelmezés leszűkíti a bűn valóságát egyetlen (társadalmi) aspektusára, és ezzel egyrészt „ártalmatlanná” teszi (teoretikusan), másrészt roncsolóan ártalmassá (pszichológiailag), és egyenlegképp: végzetesen pusztítóvá, rombolóvá és bénítóvá, mert lehetetlenné teszi visszavitelét eredeti produktív–tragikus forrásponjtjába.

A kísértők és „bűnösök sora”:

- 0) Isten (aki elülteti a fát)
- 1) A fa a tilalom
- 2) A kígyó (az első megszólított – Éva – megszólítója: phallosz, meztelenség, vetkőzés, idő)

3) A nő

4) A férfi

De: „átkozott legyen a föld”! (אָדָמָא [ADAMA])

A Genézis első 11 fejezete (Ábrahám megjelenéséig) a bűn – az individuáció? a daimón? – története. (11. fejezet: Babel tornya: a nyelv, a szó individuációja!)

Noé, az özönvíz után – a vízbe való visszatérésből történt megmenekülés után – bort termel („tüzes vizet”: Leopold Ziegler!), megrészegekedik és meztelen lesz (ismét a meztelenség és a szexualitás!). Mámor, daimón.

A Genézis első 11 fejezete az ősmítosz, „a valóság őstörténete”. A 12. fejezettől a történelmi mítosz kezdődik.

Az özönvíz, a káoszba való visszatérés a biblikus világkép szerint nem teljes. A ciklikusság –1-gyel tagolva: Noé megmarad, megmarad a folytonosság a teremtés művével. A történelemben, mint annak kezdő szakasza, beletartozik a prehistorikum is! Prehistorikum és historikum, Mítosz/Logosz kontinuitása! Ciklikus és lineáris idő szintézise!

A valóság őstörténete a valóság *művészi* – de egyértelmű – alkotó (kreatív, produktív) értelmezése, szemben a tudományos reprodukív értelmezéssel.